

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

Кафедра адміністративного
права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Фінансове право»

на тему: «Система оподаткування фізичних осіб: правові аспекти»

Студентка групи ПР-31

Мельник Соломія Андріївна

Керівник: д. філ. з права, доц. Іванюк В. Д.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії: _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	6
1.1. Поняття та принципи системи оподаткування фізичних осіб.....	6
1.2. Еволюція системи оподаткування фізичних осіб в Україні.....	8
Висновки до розділу 1.....	12
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	13
2.1. Правове регулювання оподаткування фізичних осіб.....	13
2.2. Види та характеристика податків, платниками яких є фізичні особи.....	15
2.3. Відповідальність фізичної особи – платника податку за порушення норм податкового законодавства.....	20
Висновки до розділу 2.....	23
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	24
3.1. Проблеми правового регулювання системи оподаткування фізичних осіб.....	24
3.2. Вплив міжнародних стандартів, євроінтеграційного процесу та повномасштабного вторгнення на систему оподаткування фізичних осіб.....	26
3.3. Шляхи вдосконалення правового регулювання оподаткування фізичних осіб в Україні.....	29
Висновки до розділу 3.....	30
ВИСНОВКИ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33

ВСТУП

Актуальність та науково-практичне значення теми. Питання сплати податків зумовлює виникнення варіації немалої кількості помилкових думок з приводу цього. Достатньо велика кількість людей вважає, що вони не сплачують жодних податків, адже вони не є підприємцями, які зобов'язані сплачувати такого виду обов'язкові платежі. Окрім того, серед частини населення України, що наразі ще не наділене високим рівнем правосвідомості, побутує наступне переконання: «я сплачую податки, але нічого за це не отримую». На основі такої думки ґрунтується подальше бажання платників податків уникнути їх сплати. Якби у кожного потенційного платника податків було чітке розуміння того, що податки є фактично ціною за життя в цивілізованій державі, та було наявне велике бажання проживати у високорозвиненій державі, то проблем із їх сплатою було б небагато. Саме тому важливо деталізувати та визначити те, які ж податки сплачує кожна людина як фізична особа та який вплив вони мають на наповнення бюджетної системи України. Це пояснює актуальність досліджуваної тематики.

Мета дослідження полягає у проведенні змістовної характеристики системи оподаткування фізичних осіб з урахуванням правового аспекту, а також у виявленні актуальних прогалин у правовому регулюванні, й формуванні пропозицій щодо їх можливого усунення.

Заради реалізації мети слід здійснити наступні **завдання**:

- охарактеризувати поняття системи оподаткування й її співвідношення із податковою системою;
- визначити засади, на яких ґрунтується податкова система і система оподаткування;
- окреслити провідні періоди становлення системи оподаткування фізичних осіб в Україні, починаючи із моменту здобуття державою незалежності;
- описати перелік нормативно-правових актів, що регулюють питання оподаткування фізичних осіб;
- визначити, які обов'язкові платежі сплачують фізичні особи, розкрити їх зміст;

- охарактеризувати правовий статус фізичних осіб як платників податків;
- з'ясувати, які види та заходи відповідальності можуть застосовуватись за невиконання приписів податкового законодавства;
- окреслити перелік актуальних проблем правового регулювання системи оподаткування в Україні;
- визначити вплив міжнародних стандартів на українську систему оподаткування фізичних осіб;
- проаналізувати останні зміни, які відбулися у податковому законодавстві в умовах євроінтеграції та повномасштабного вторгнення;
- встановити, які шляхи вдосконалення правового регулювання системи оподаткування фізичних осіб у перспективі можуть проявити свою ефективність та як наслідок усунути проблеми, що існують.

Ступінь наукового дослідження теми у вітчизняній і зарубіжній літературі. Ґрунтовне опрацювання значного обсягу наукових праць дає змогу підсумувати, що тематика оподаткування фізичних осіб і зокрема системи таких податків, вивчається в основному українськими науковцями. Однак наукові публікації видаються не лише українською мовою, а й іноземними – англійською, польською, німецькою тощо. Питання податків досліджується не лише правниками, а й фінансистами, податківцями та спеціалістами-науковцями, які досліджують інші галузі знань, що у свою чергу є дотичними до сфери оподаткування. Відтак, варто виділити наступних авторів: Атаманюк І.М., Волощук М. Г., Матьолу І. І., Карабіна Т. О., Білаша О. В., Граділя В. Є., Костюченко Я. О., Кучеркову С., Малярчук І. А., Матвійчук Н. М., Пархоменко-Цироциянц С. та інших.

Об'єкт дослідження – податково-правові відносини, суб'єктом яких є фізична особа.

Предметом дослідження є правові аспекти системи оподаткування фізичних осіб.

У межах курсової роботи використані різні **методи, характерні для наукових досліджень**. Зокрема, з-поміж загальнонаукових методів найбільш

доцільним було використання методу абстрагування і конкретизації, аналізу, синтезу та дедукції. Окрім того, в курсовій роботі активно застосовувався порівняльно-правовий і формально-юридичний методи.

Структура роботи. Дослідження містить вступ, три розділи, вісім підрозділів, висновки і список використаних джерел, що складається із 39 найменувань на 5 сторінках. Обсяг основного тексту роботи – 30 сторінок. Загальна кількість сторінок – 37.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

1.1. Поняття та принципи системи оподаткування фізичних осіб

Поняття системи оподаткування фізичних осіб є нерозривно пов'язаним із законодавчим визначенням категорії «податкова система». Зокрема, нормативна дефініція «податкової системи» регламентована Податковим кодексом України (далі – ПК України), ухваленим 02 грудня 2010 року, а набув юридичної сили 01 січня 2011 року. Зокрема, норма, втілена у п. 6.3. ст. 6 ПК України вказує на те, що «податковою системою України є поєднання загальнодержавних та місцевих податків та зборів, які справляються в установленому законом порядку» [26].

У свою чергу, законодавча дефініція «системи оподаткування» станом на сьогодні відсутня в межах чинного українського податкового законодавства. Це зумовлено тим, що з прийняттям ПК України та набуттям ним чинності, у 2011 році втратив свою чинність Закон України «Про систему оподаткування», який і містив це визначення. Відповідно до ст. 2 даного Закону раніше систему оподаткування складала «сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів, що справляються у встановленому законами України порядку» [32].

Зіставивши практично тотожні визначення «системи оподаткування», яке було актуальним до 2011 року, та означення «податкової системи», яке почало застосовуватися починаючи з 2011 року, можна зробити висновок, що система оподаткування фактично трансформувалась у податкову систему і ці поняття означають одне і те ж саме. Однак такий підхід є не зовсім правильним. З плином розвитку практики застосування норм ПК України відбулось певне розмежування цих категорій. Так, українська науковиця Н. М. Матвійчук зазначає: «податкова система – це дещо ширше поняття, більш складне за структурою і формуванням системних зв'язків та поєднує в собі систему оподаткування, організаційне і законодавче забезпечення, за якими у сукупності здійснюється належне функціонування системи та органів податкової служби» [15, с. 12].

Власне, системою оподаткування вважається механізм встановлення та збору податків. Ця дефініція логічно впливає із визначення поняття «спрощена система оподаткування», окресленого у п. 291.2 ст. 291 ПК України, яка є «особливим механізмом справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, встановлених ПК України, на сплату єдиного податку з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності» [26]. У свою чергу система оподаткування є певною структурою, що складається з наступних елементів: «платника податку (суб'єкт податку), об'єкта оподаткування, бази оподаткування, ставки податку, порядку обчислення податку, податкового періоду, строку та порядку сплати податку, строку та порядку подання звітності про обчислення і сплату податку» [8].

Платником податку є суб'єкт податкових правовідносин, що володіє, отримує (передає) предмети оподаткування чи реалізовує діяльність, яка є предметом оподаткування, і має відповідні податкові можливості та зобов'язання, передбачені нормами податкового законодавства [33]. Згідно з п. 22.1 ст. 22 ПК України, «об'єктом оподаткування, може бути майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку» [26]. Щодо бази оподаткування слід вказати, що це «конкретні вартісні, фізичні або інші характеристики певного об'єкта оподаткування» [26]. Податкова ставка виражена у нормі п. 25.1. ст. 25 ПК України і є «розміром податкових нарахувань на (від) одиницю (одиниці) виміру бази оподаткування»: це, наприклад, величина податку з одиниці земельної площі, частка від вартості об'єкта оподаткування і т.п. Порядок обчислення податку регламентований ст. 29 ПК України: «сума податку є добутком бази оподаткування на ставку податку із або ж без застосування відповідних коефіцієнтів, а податковий період – це певний проміжок часу, з урахуванням якого відбувається обчислення та сплата окремих видів податків та зборів (календарний рік, півріччя, три квартали, квартал, місяць, день)» [26]. А період,

що бере свій початок із появи у платника податку обов'язку із сплати певного обов'язкового платежу та закінчується крайнім днем строку, впродовж якого має бути проведений розрахунок за такий податок, є строком сплати податку [8]. Порядок сплати податку, а також процес подання звітності про обчислення та сплату податку регламентований ПК України.

Система оподаткування фізичних осіб ґрунтується на основі одинадцяти засад податкового законодавства України, передбачених ст. 4 ПК України, серед яких: «загальність оподаткування, рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації, невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства, соціальна справедливість, економічність оподаткування, презумпція правомірності рішень платника податку, фіскальна достатність, нейтральність оподаткування, стабільність, рівномірність та зручність сплати, єдиний підхід до встановлення зборів та податків» [26]. Зміст цих принципів детально пояснений у ПК України.

1.2. Еволюція системи оподаткування фізичних осіб в Україні

Період української історії, що мав місце після здобуття Україною незалежності у 1991 році, характеризується як достатньо складний етап національної державності. Були запуснені процеси активних змін у всіх сферах суспільного життя. Однак вони супроводжувались реальними труднощами, які, по-перше, були зумовлені хаотичністю реалізації реформ, а, по-друге, недостатнім рівнем їх ефективності, що спричинило існування великої кількості прогалин та колізій у тому числі у правовому регулюванні оподаткування фізичних осіб.

З урахуванням того, що до 2011 року податкове законодавство України не розмежовувало податкову систему та систему оподаткування, у даному підрозділі еволюція системи оподаткування фізичних осіб в Україні розглядатиметься одночасно із історією розвитку податкової системи без проведення паралелей, порівнянь та розділення змісту цих двох категорій. Зокрема, такі автори як

Волощук М. Г., Матьола І. І., Карабін Т. О., Білаш О. В. виділили п'ять ключових етапів виникнення і розвитку податкової системи незалежної України: перший (1991-1994 рр.), другий (1994-1999 рр.), третій (2000-2010 рр.), четвертий (2010-2015 рр.), п'ятий (2015-2021 рр.) [4, с. 25]. З урахуванням змін, що відбулись у системі оподаткування фізичних осіб за обставин безпрецедентного широкомасштабного вторгнення Російської Федерації на українську територію, яке відбулось у 2022 році, варто виділити шостий етап, хронологічні рамки якого почались відповідно у 2022 році і тривають до сьогодні.

Перший етап еволюції системи оподаткування фізичних осіб припав на перші роки незалежності України. Саме тоді було прийнято Закон України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991 року, яким фактично врегульовувались усі податкові правовідносини на той час. Однак даний нормативно-правовий акт вважався достатньо недосконалим, що в разі ускладнювало процеси правового регулювання оподаткування. Фізичні особи були зобов'язані сплачувати прибутковий податок з громадян, а також за певних обставин деякі місцеві податки і збори, що були передбачені Декретом КМУ «Про місцеві податки і збори» від 20.05.1993 року, серед яких: «збір за видачу ордера на квартиру, збір з власників собак, курортний збір, ринковий збір та інші». Правове регулювання прибуткового податку з громадян здійснювалось відповідно до виданого 26.12.1992 року Декрету КМУ «Про прибутковий податок з громадян» [4, с. 26-28].

Друга стадія розвитку системи оподаткування характеризується вдосконаленням вже створених механізмів оподаткування, а також внесенням змін до актів податкового законодавства. Так, Законом України «Про внесення змін та доповнень до Закону Української РСР «Про систему оподаткування» від 02.02.1994 року було визначено основні терміни («податок», «збір» тощо), розмежовано загальнодержавні податки та місцеві збори, встановлено структурні елементи податку, регламентовано обов'язок фізичних осіб, з-поміж ряду інших суб'єктів, сплачувати податки, збори й загальнообов'язкові платежі. Розмір

прибуткового податку з громадян варіювався в межах 10% та 40% у залежності від рівня доходу відповідних платників податків [4, с. 28-33].

На третьому етапі (2000-2010 роки) відбулись важливі зміни у системі оподаткування фізичних осіб – 22.05.2003 року ВРУ було введено в дію Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб». Назва податку змінилась: із «прибуткового податку з громадян» на «податок з доходів фізичних осіб» (далі - ПДФО). Перевагою цього Закону стало встановлення сталої ставки податку, а саме – 13% до 01.01.2006 року, й 15% починаючи з 01.01.2006 року, з метою підвищення зацікавленості фізичних осіб у сплаті податку, що у перспективі мало позитивно вплинути на рівень надходжень до Державного бюджету України. Цим же нормативно-правовим актом було врегульовано питання оподаткування рухомого майна, нерухомості, спадкового майна, дарунків; конкретно визначено платників податків та їх правовий статус. Окрім нововведень у оподаткуванні фізичних осіб, важливою ознакою третьої стадії еволюції системи оподаткування є те, що протягом її тривалості проводилась активна підготовка до прийняття ПК України. Ідея створення єдиного акту податкового законодавства пояснювалась надмірною розпорошеністю системи оподаткування в цілому, адже у 2000-х роках існувало 28 загальнонаціональних (державних) податків та 14 місцевих зборів, кожен з яких регулювався великою кількістю законів та декретів. Саме тому ПК України увібрав у себе всі ці акти, уніфікувавши їх та певною мірою видозмінивши. Власне, 02.12.2010 року відбулось прийняття ПК України, а набув юридичної сили даний Кодекс 01.01.2011 року [4, с. 32-36]. Зокрема, кодексом було встановлено те, що фізичні особи можуть бути платником ПДВ і акцизного податку у деяких випадках.

Четверта фаза генези системи оподаткування стосувалась доопрацювання ПК України. Саме тоді в рамках «Програми економічних реформ на 2010-2014 роки» від 02.06.2010 року була проведена реформа податкової системи, яка мала на меті скасування малоефективних податків і зборів, що практично не є бюджетоутворюючими. Щодо змін, які відбулись в розрізі ПДФО, то даний податок залишився, оскільки він проявив себе як найбільш ефективний, окрім

того, дав можливість обкладати доходи, які отримуються із різних джерел, що позитивно вплинуло на структуру кінцевих доходів населення і як наслідок формування Державного бюджету України [4, с. 36-42]. Також у 2014 році зважаючи на збройну агресію на сході держави та анексію АР Крим російськими військами, законодавцем було впроваджено військовий збір – як тимчасовий загальнообов’язковий платіж. Спершу його ставка становила 1,5%, а в умовах повномасштабної війни відбулись зміни. Даний податок достатньо часто застосовувався у воєнних цілях в минулому інших держав, наприклад, вперше він був введений у 1874 році в Іспанії, коли відбувалась Третя карлістська війна. Тоді військовий збір виглядав досить нетипово: на конверти разом із звичайними поштовими марками наклеювались воєнно-податкові марки, які оплачував відправник листа, і всі виручені кошти за які спрямовувались на фінансування армії [4, с. 36-42].

На п’ятому етапі було змінено ставки ПДФО стосовно окремих видів доходів: наприклад, ставка оподаткування доходів, отриманих від надання майна в оренду на початок 2014 року становила 15%, а вже за даними на 01.01.2015 року почала становити 20% щодо таких доходів, але виключно за умови, що вони були більшими за 10-кратний розмір мінімального заробітку, встановленого на початок відповідного року; якщо ж не перевищували – тоді застосовувалась 15-відсоткова ставка ПДФО. До того ж, було змінено порядок справляння податку з нерухомого майна (не пов’язаного із земельною ділянкою), ставки земельного податку [4, с. 41-47]. Також з 01.01.2015 року набула юридичної сили ст. 267 ПК України, відповідно до якої запроваджено достатньо нетиповий місцевий збір – транспортний податок [13]. Окрім цього, у 2015 році було встановлено сталі ставки ПДФО, які актуальні і сьогодні, а це – 0%, 5%, 9% й 18%. Також у 2016 році в умовах активної діджиталізації було впроваджено «Електронний кабінет платника податків», який став успішним проєктом і постійно вдосконалюється та адаптується до змін у податковому законодавстві [7].

Шостий відрізок еволюції системи оподаткування фізичних осіб почався із 2022 року. Зокрема, умови війни спричинили зміни ставки військового збору до

5% починаючи із 01.01.2025 року, також рядом законів було визначено доходи фізичних осіб, які не оподатковуються протягом дії правового режиму воєнного стану, у тому числі благодійна допомога, також звільнено від плати за землю власників земельних ділянок, що розташовані у зоні бойових дій.

Висновки до розділу 1

1. Актуального нормативно-правового визначення терміну «система оподаткування фізичних осіб» в українському податковому законодавстві немає. Однак з урахуванням дефініцій «податкової системи» й «спрощеної системи оподаткування», а також наукових праць на цю тематику, можна сформулювати наступне визначення: система оподаткування фізичних осіб – це механізм встановлення та збору податків, які зобов'язані сплачувати фізичні особи. Крім того, співставлення дефініцій «податкова система» та «система оподаткування» з урахуванням розвитку податкового законодавства України, практики його застосування, а також ряду наукових досліджень дає підстави вважати, що податкова система – ширше поняття, яке включає в себе систему оподаткування.

2. Чітко регламентованих принципів, на яких базується винятково система оподаткування у ПК України немає. Тому, виходячи з того, що правове регулювання системи оподаткування фізичних осіб здійснюється податковим законодавством України, яке ґрунтується на основі одинадцяти принципів, логічним є висновок про те, що й оподаткування базується на основних засадах податкового законодавства України, передбачених ст. 4 ПК України.

3. Історія розвитку системи оподаткування фізичних осіб в Україні супроводжується великою кількістю змін та широким переліком нормативно-правових актів, основний масив яких втратив чинність із прийняттям ПК України. Виділяють шість основних етапів еволюції оподаткування фізичних осіб в незалежній Україні, зокрема останній етап – сучасний, триває із 2022 року та стосується змін до оподаткування фізичних осіб в умовах повномасштабного вторгнення.

РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

2.1. Правове регулювання оподаткування фізичних осіб

Основними нормативно-правовими актами, що врегульовують питання оподаткування фізичних осіб є: Конституція України, Податковий кодекс України, Митний кодекс України (далі – МК України), чинні міжнародні угоди з питань оподаткування, які ратифіковані ВРУ у встановленому законом порядку, ряд спеціальних законів у галузі податків, кодексів, а також підзаконні нормативно-правові акти [11, с. 37].

Основний Закон України у ст. 67 конституційно «зобов'язує кожного сплачувати податки та збори у порядку і розмірах, встановлених законом». Окрім того, дана стаття передбачає щорічне декларування громадянами України відомостей про свій майновий стан, а також розмір отриманих доходів за попередній звітний період у порядку, регламентованому законодавством [10]. Згідно з роз'ясненнями Головного управління ДПС у Дніпропетровській області, «зобов'язані подавати таку декларацію: фізичні особи, які отримують доходи від підприємницької діяльності, крім осіб, що обрали спрощену систему оподаткування; фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність; іноземці, які за результатами звітного року набули статус резидента України мають відобразити доходи з джерелом їх походження в Україні та іноземні доходи; платники податку на доходи фізичних осіб – резиденти, які виїжджають за кордон на постійне місце проживання, не пізніше 60 календарних днів, що передують виїзду. Також декларація подається у разі отримання окремих видів доходів, що не підлягають оподаткуванню при виплаті, але не звільнених від оподаткування, а також при отриманні доходів від особи, яка не є податковим агентом, іноземних доходів, для отримання податкової знижки» [38].

ПК України став першим кодифікованим законом, який увібрав в себе всі нормативно-правові акти у сфері оподаткування, які існували до 2011 року.

Власне, цей кодекс регламентує сферу оподаткування, визначає які збори та податки є обов'язковими, хто їх має сплачувати, розмір ставки податків тощо.

МК України визначає правила оподаткування митом усіх товарів, які перетинають державний кордон України [5, с. 47].

Яскравим прикладом ратифікованих Україною міжнародних правових актів у сфері оподаткування є ряд міжнародних угод про уникнення подвійного оподаткування (наприклад, Конвенція між Україною і Канадою про уникнення подвійного оподаткування та попередження ухилень від сплати податків стосовно доходів і майна та інші).

До спеціальних законів, що врегульовують питання оподаткування фізичних осіб, варто віднести закони України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про державну службу», «Про запобігання корупції». З-поміж усіх кодексів, найбільш актуальним є застосування Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) при оскарженні рішень контролюючих органів; у свою чергу, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, глави 5, 8, 11 та 12 розділу II ПК України містять процедуру й визначають правові основи притягнення до юридичної відповідальності у сфері оподаткування [11, с. 39].

Серед підзаконних актів варто виділити Постанову КМУ від 29.12.2010 року № 1246 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру податкових накладних», Наказ МФУ від 14.11.2014 року № 1130 «Про затвердження Положення про реєстрацію платників податку на додану вартість», Наказ МФУ від 29.09.2017 року № 822 «Про затвердження Положення про реєстрацію фізичних осіб у Державному реєстрі фізичних осіб-платників податків» тощо [14, с. 39].

При тлумаченні податково-правових норм не менш важливе значення мають роз'яснення ДПС України, а також постанови та висновки Верховного Суду України у податкових спорах [11, с. 39].

2.2. Види та характеристика податків, платниками яких є фізичні особи

Фізичні особи в Україні сплачують податок на доходи фізичних осіб (далі - ПДФО), ряд майнових податків: плату за землю; податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортний податок та місцеві збори. Окрім того, фізичні особи під час імпорту товарів у межі митної території України можуть бути платниками податку на додану вартість і акцизного податку, але без реєстрації як платника цього податку [22, с. 86]. Також починаючи з 2014 року з надходжень фізичних осіб стягується військовий збір.

ПДФО – є різновидом загальнодержавних податків. С. Кучеркова зауважила: «ПДФО є основним бюджетоутворюючим податком, який відіграє значну роль у перерозподілі доходів громадян та забезпеченні достатності бюджету, за допомогою даного податку держава має можливість впливати на рівень доходів і накопичень громадян, він є соціальним регулятором» [12, с. 17]. ПДФО регламентований розділом IV ПК України. Платниками даного податку відповідно до ст. 162 ПК України можуть бути: «фізична особа - резидент, яка отримує доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи; фізична особа - резидент, яка володіє та/або користується (орендує (суборендує), на умовах емфітевзису, постійно користується) земельними ділянками, віднесеними до сільськогосподарських угідь, у частині мінімального податкового зобов'язання; фізична особа - нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні; податковий агент» [26].

Об'єкт оподаткування є різним у залежності від того, резидентом чи нерезидентом є платник податку. Так, у розумінні ст. 163 ПК України «об'єкт оподаткування резидента – це загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання); іноземні доходи; доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України; об'єктом оподаткування нерезидента є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерела його походження

в Україні; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання)» [26].

Ставка ПДФО залежить від виду доходу, вона може становити 0%, 5%, 9% та 18%. Окрім того, є деякі види доходів, які не оподатковуються [26].

Військовий збір – це сума, що стягується із доходів фізичних осіб і є так званим доповненням до ПДФО. Він був впроваджений у 2014 році з метою фінансування ЗСУ [2]. Станом на 2025 рік ставка податку становить 5% (до внесення змін наприкінці 2024 року становила 1,5%), а п.п. 1.2. п. 16¹ підрозд. 10 р. ХХ ПК України та ст. 163 ПК України визначено, що «об'єктом оподаткування є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід, а також доходи з джерела їх походження в Україні й іноземні доходи; платниками податку є фізичні особи-резиденти та нерезиденти й податкові агенти» (наприклад, роботодавець сплачує військовий збір із заробітної плати працівника) [1].

Податок на майно регламентований розділом ХІІ ПК України.

Плата за землю є одним із елементів податку на майно, вона являє собою згідно із п.п. 14.1.72 п. 14.1 ст. 14 ПК України «обов'язковий платіж, що справляється у формі земельного податку або орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної власності» [26]. Проте не усі фізичні особи зобов'язані сплачувати земельний податок. Законодавець визначив пільгові категорії осіб, які звільняються від такого обов'язку (особи, у яких наявна І чи ІІ групи інвалідності; які виховують трьох чи більше неповнолітніх чи малолітніх дітей, ветерани війни; постраждалі внаслідок Чорнобильської катастрофи тощо). Дане звільнення від обов'язку сплати земельного податку має своє обмеження по площі земельної ділянки у залежності від її цільового призначення (наприклад, фізична особа звільняється від сплати податку на землю, яка використовується для ведення особистого селянського господарства і має площу, яка менша, ніж 2 га) [26].

У ст. 270 ПК України зазначено, що «об'єкт оподаткування платою за землю – це земельна ділянка або земельна частка (пай), яка перебуває у власності; а також земельна ділянка державної чи комунальної власності, яка перебуває у

платника податку у володінні на праві постійного користування» [26]. Але не усі земельні ділянки підлягають оподаткуванню земельним податком. Такі землі визначені у ст. 183 ПК України. У свою чергу, ст. 271 Кодексу встановила, що «базою оподаткування є нормативна грошова оцінка (далі – НГО) земельної ділянки з урахуванням коефіцієнта індексації або ж, якщо НГО не проведено, площа земельної ділянки» [26].

Ставка земельного податку відрізняється в залежності від бази оподаткування. Якщо проведена НГО, тоді визначення ставки проводиться у відповідності до ст. 274 ПК України: «ставка податку становить максимум 3% від НГО, зокрема, для землі загального користування – не більше 1% від її НГО, для сільськогосподарського угіддя - не менше 0,3% та не більше 1% від його НГО, а для лісових земель - не більше 0,1% від їх НГО». Якщо НГО не проведена, то у ст. 277 ПК України вказано, що «ставка земельного податку має становити не більше 5% від НГО одиниці площі ріллі по області, зокрема, для сільськогосподарських угідь - не менше 0,3% та не більше 5% від НГО одиниці площі ріллі по області, а для лісових земель - не більше 0,1% від НГО площі ріллі по області» [26].

Наступний майновий податок - податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, який врегульовується ст. 266 ПК України. Вказана норма визначила, що «платниками податку є ті фізичні особи, які є власниками об'єкта житлової чи нежитлової нерухомості, який є об'єктом оподаткування» [26]. У свою чергу, об'єктом оподаткування є не всі об'єкти нерухомості. Такими, що не підлягають оподаткуванню, є, наприклад, будівлі дитбудинків сімейного типу, гуртожитки, бази олімпійської та паралімпійської підготовки, будівлі дошкільних та загальноосвітніх закладів освіти тощо. «База оподаткування – це загальна площа об'єкта житлової та нежитлової нерухомості», – як це вказано у п. п. 266.3.1. п. 266.2. ст. 266 ПК України [26]. Однак існує податкова пільга для цього виду податку: база оподаткування зменшується один раз на податковий період, для квартири, наприклад, на 60 м. кв.. Відповідно до змісту п. п. 266.5.1. п. 266.5. ст. 266 ПК України, «ставка податку встановлюється рішенням органу місцевого

самоврядування залежно від місця розташування та типів таких об'єктів нерухомості у розмірі, що не перевищує 1,5% розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 м. кв. бази оподаткування» [26].

Транспортний податок був введений у 2015 році, і є частиною так званого «податку на розкіш», оскільки, як вказує на це норма абз. 1 п.п. 267.2.1. п. 267.2. ст. 267 ПК України, «об'єктом оподаткування є легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше 5 років (включно) та середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року». Станом на 2025 рік сума такого транспортного засобу (далі – ТЗ) має становити $375 * 8000$ грн (актуальний розмір мінімальної з/п) = 3000000 грн. Платники податку – фізичні особи-власники таких ТЗ. Ставка податку є сталою, вона визначена ст. 267 ПК України і дорівнює 25000 грн за кожен ТЗ (об'єкт оподаткування). Норми п.п. 267.6.1, 267.6.2. п. 267.6. ст. 267 ПК України визначили наступне: «обчислення суми податку з об'єкта оподаткування фізичних осіб здійснюється контролюючим органом за податковою адресою (місцем реєстрації) платника податку, зазначеною в реєстраційних документах на об'єкт оподаткування; після цього фізичній особі надсилається податкове повідомлення-рішення про сплату суми податку та відповідні платіжні реквізити до 1 базового податкового періоду» [26]. У фізичної особи виникає обов'язок сплати транспортного податку упродовж 60 днів із моменту вручення повідомлення [26].

П.п. 212.1.3. п. 212.1. ст. 212 ПК України встановлено, що «фізична особа-резидент або нерезидент є платником акцизного податку у тому випадку, якщо вона ввозить підакцизні товари (продукцію) на митну територію України в обсягах, що підлягають оподаткуванню, відповідно до митного законодавства» [26]. До таких товарів (продукції) відносяться алкогольні напої, спирт етиловий, тютюнові вироби, рідини для електронних сигарет, пальне, деякі види ТЗ, електроенергія тощо [26]. Види ставок податку можуть бути трьох видів, вони передбачені ст. 280 МК України: «адвалорна (встановлюється у % до бази

оподаткування), специфічні (встановлюється у грошовому розмірі на од. бази оподаткування), а також комбіновані – адвалорні та специфічні одночасно» [16]. Власне, якщо громадянин України ввозить на митну територію України понад дозволені 5 л пива, або понад 2 л вина, або більше 1 л міцних алкогольних напоїв із вмістом спирту понад 22%, тоді він зобов'язаний сплатити митні платежі, у тому числі акцизний податок.

Відповідно до змісту ст. 180 ПК України, платником ПДВ фізична особа може бути у тому випадку, якщо «ввозить товари на митну територію України в обсягах, які підлягають оподаткуванню, та на яку покладається відповідальність за сплату податків у разі переміщення товарів через митний кордон України відповідно до Митного кодексу України» [26]. При цьому п. 181.2. ст. 181 ПК України містить роз'яснення – «такі особи сплачують податок під час митного оформлення товарів без реєстрації як платники такого податку» [26]. База оподаткування для таких товарів – це їх договірна вартість, яка має бути не нижчою, ніж митна вартість цих товарів, але як зазначено у ст. 190 ПК України – «має бути враховане мито та акцизний податок, які підлягають сплаті і включаються до ціни товарів». Ця ж норма і встановила, що «база оподаткування для тютюнових виробів – це максимальна роздрібна ціна таких товарів без урахування ПДВ». Розмір ставки ПДВ для фізичних осіб, що завозять товари на митну територію України – 20% від бази оподаткування [26].

2.3. Відповідальність фізичної особи – платника податку за порушення норм податкового законодавства

Як і для будь-яких інших правовідносин, для податкових правовідносин характерною є наявність суб'єкта – платника податків. Згідно з п. 15.1. ст. 15 ПК України, «платником податків є фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи» [26]. Із даної дефініції найбільш актуальною групою платників податків в межах дослідження є фізичні особи.

С. В. Пархоменко-Цироциянц зауважила, що «донедавна участь фізичних осіб у податкових правовідносинах була достатньо обмеженою, сплата податку такими особами здійснювалась за участі податкового агента, зараз же фізичні особи є активними суб'єктами податкових правових відносин» [22, с. 86].

Законодавець виділив, хто саме із фізичних осіб має обов'язок сплачувати податки. Так, ст. 162 ПК України передбачається, що «серед резидентів платниками податку є фізичні особи, які отримують доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи; з нерезидентів - фізична особа, яка отримує доходи з джерела їхнього походження в Україні, а також податковий агент» [26; 14, с. 357].

Із законодавчо визначеного терміну випливає, що для того, щоб фізична особа сплачувала певний податок, мають значення два критерії – територіальності та резидентства. Принцип територіальності означає, що оподаткуванню підлягають всі об'єкти оподаткування, джерелом походження яких є Україна. Ця засада є ключовою, оскільки питання національної належності та країни громадянства платника податку не береться до уваги. Однак важливим є питання постійного місця перебування фізичної особи – саме тут має значення принцип резидентства [22, с. 86]. Відповідно до п. 14.1.213. ст. 14 ПК України, «фізичною особою-резидентом є особа, яка має місце постійного проживання в Україні» [26]. Окрім того, резидентами будуть визнаватись і інші фізичні особи, як це передбачено вищевказаною нормою.

Нерезидентами є особи, які є резидентами іншої іноземної держави. Податковим резидентом іноземної держави може стати практично кожен громадянин України, оскільки для здобуття статусу резидента не потрібне громадянство іншої держави. Потрібно лише прожити у такій країні визначену кількість днів, зазвичай, це щонайменше 183 дні за податковий рік [18].

Права та обов'язки платників податків врегульовані ПК України. Так, до основних прав, визначених ст. 17 ПК України, варто віднести: «можливість вільного доступу до отримання відомостей про податки і збори та законодавчі акти, що їх регулюють; право на власний розсуд обирати форму репрезентації

своїх інтересів у відносинах з органами, що здійснюють контролюючу функцію; самостійно вибирати спосіб ведення документування та фіксування власних доходів і витрат; право користуватися податковими пільгами; отримувати відстрочення, розстрочення сплати сум податків або податковий кредит; також гарантується право бути особисто присутнім під час проведення податкових перевірок, отримувати акти (довідки) за результатами таких перевірок; оспорювати рішення, дії, бездіяльність та роз'яснення контролюючих органів та їх посадових осіб» [26]. Але із цих прав є винятки - нерезиденти не мають можливості отримати податкову знижку та права на отримання податкової соціальної пільги [26].

Серед ключових обов'язків, передбачених ст. 16 ПК України, варто виділити: «імперативну вимогу щодо взяття на облік у контролюючому органі, забезпечення належного ведення обліку надходжень і витрат, а також документування (ведення звітності), здійснення вчасного подання до контролюючих інституцій відповідно до порядку, визначеного податковим законодавством, декларацій, звітів та інших документів, які стосуються визначення і сплати податків і зборів, а також своєчасно й у повному обсязі реалізовувати перерахування сум відповідних загальнообов'язкових платежів (податків)» [26].

Не менш важливим є невідворотне настання обов'язку несення юридичної відповідальності за недотримання норм податкового законодавства. Так, ст. 111 ПК України передбачено фінансову, адміністративну та кримінальну відповідальність [26].

Зокрема, фінансова відповідальність може застосовуватись у формі пені або у вигляді штрафів. Фактична підстава фінансової відповідальності – вчинення дії або бездіяльності, що містить ознаки складу податкового делікту; юридична підстава – норми податкового законодавства [34, с. 82-85].

Наступний вид відповідальності – адміністративна, фактичною підставою виникнення якої є вчинення адміністративного правопорушення у сфері оподаткування, передбаченого у Кодексі України про адміністративні

правопорушення (далі - КУпАП). Юридична підстава даного виду відповідальності – норми КУпАП, що встановлюють які діяння є правопорушеннями та які санкції можуть бути застосовані до правопорушника за їх вчинення. Відтак, вони визначені в ст. ст. 163¹, 163², 163³, 163⁴, 163¹⁷, 164¹, 166⁶ КУпАП. Санкція кожного із цих правопорушень передбачає накладення штрафу [34, с. 82-85].

Кримінальна відповідальність є найбільш суворою, оскільки окрім штрафу до правопорушника може застосовуватись санкція у вигляді позбавлення права займати певні посади чи займатись певною діяльністю, а також конфіскації майна. Фактична підстава – вчинення діяння, що має ознаки складу злочину, окресленого у ст. 212 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Дана норма є юридичною підставою. Об'єктивна сторона даного правопорушення має містити водночас три ознаки: має бути активна дія у вигляді умисного ухилення від сплати податків, суспільно небезпечний наслідок у формі фактичного недоотримання бюджетами чи державними цільовими фондами коштів у значних розмірах, а також існувати причинно-наслідковий зв'язок [34, с. 82-85].

Висновки до розділу 2

1. Систему нормативно-правових актів, що врегульовують оподаткування фізичних осіб складає Конституція України, ПК України, МК України, ратифіковані Україною та чинні станом на сьогодні міжнародні договори, а також КУпАП, КК України, КАС України, закони України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про державну службу», «Про запобігання корупції», ряд Положень та Порядків, які регламентують процедурні питання, накази МФУ, роз'яснення ДПС України, а також постанови і висновки ВС України.

2. З-поміж усіх загальнодержавних податків, фізичні особи є платниками ПДФО, ВЗ, та у окремих, встановлених податковим і митним законодавством, випадках – ПДВ та акцизного податку. Серед місцевих податків, у фізичних осіб є обов'язок сплачувати податок на землю (земельний податок), податок на

нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та транспортний податок, однак є певна вимога – фізичні особи мають бути власниками такої землі, нерухомості чи рухомого майна.

3. Платники вищезазначених податків, якими є фізичні особи-резиденти та нерезиденти, у випадку порушення ними норм податкового законодавства стають суб'єктами правопорушення (податкового, адміністративного чи кримінального). Виходячи з цього, до фізичних осіб-порушників може застосовуватись фінансова, адміністративна та кримінальна відповідальність. Фінансова відповідальність врегульована ПК України, передбачає застосування пені чи штрафу; адміністративна – нормами КУпАП, тягне за собою накладення штрафу; кримінальна регулюється положеннями КК України, й до правопорушника у якості санкцій суд може застосувати такі види покарання як штраф, позбавлення права займати певні посади чи займатись певною діяльністю, й конфіскація майна.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

3.1. Проблеми правового регулювання системи оподаткування фізичних осіб

Проблеми правового регулювання системи оподаткування фізичних осіб варто поділити на об'єктивні й суб'єктивні. Власне, об'єктивними проблемами є такі, що зумовлені державною податковою політикою. Суб'єктивні – це ті, що випливають із ставлення фізичних осіб-платників податків до існуючих об'єктивних проблем у сфері оподаткування.

Об'єктивною і, мабуть, головною проблемою є те, що до ПК України занадто часто вносяться зміни (лише за 2024 рік - 11 разів), внаслідок чого платники податків не встигають простежити за усіма змінами. Ба більше – навіть не усі юристи, бухгалтери та податківці можуть вчасно ознайомлюватись із інформацією про актуальні зміни у законодавстві, тому що це потребує постійного спостереження за діяльністю ВРУ, яка вносить зміни до податкового законодавства. Крім того, особливістю ПК України є достатньо складна термінологія, тлумачення якої потребує наявності спеціальних знань, а тому пересічна фізична особа, яка, наприклад, є власником земельної ділянки, може не розуміти, що таке «база оподаткування» чи «НГО одиниці площі ріллі по області».

Хоча й при регулюванні податкових правовідносин застосовується ПК України як основний кодифікований акт, його структура є достатньо складною та розпорошеною, він містить занадто багато відсильних та бланкетних норм, що суттєво ускладнює правове регулювання оподаткування фізичних осіб.

Проблемою є й те, що на даний час у державі відсутня так звана «прогресивна шкала оподаткування доходів фізичних осіб», яка б передбачала зростання податкових ставок відповідно до зростання доходу конкретної фізичної особи. Раніше така шкала в Україні існувала, але вона не прижилась у державі, причиною чому стало, як зазначає Я. Вінокуров: «...занадто складне

адміністрування і тінізація доходів, адже градація ставок стимулювала людей офіційно декларувати менші доходи, аби мінімізувати податкові платежі» [3]. Впровадження цієї шкали забезпечило б рівномірність «податкового тягара». З урахуванням того, що наша держава має євроінтеграційний курс – рано чи пізно така шкала буде впроваджена, бо більшість країн Європи її застосовують.

І власне, ще один недолік правового регулювання полягає якраз-таки в тому, що система оподаткування фізичних осіб в Україні вагомо відрізняється від стандартів ЄС. Це зумовлює складнощі в гармонізації законодавств, яка так потрібна для вступу у Союз.

Щодо суб'єктивних причин існування проблем правового регулювання, то першою і найбільш вагомою із них є уникнення платниками податків їх сплати та низький рівень податкової культури. Зокрема, суб'єкти оподаткування часто посилаються на високі ставки податків або ж на те, що ці кошти йдуть не за призначенням і платники не бачать належного використання цих коштів державою. Це зумовлює виникнення такої об'єктивної проблеми, як приховування доходів та активів з метою уникнення їх оподаткування.

Важливою суб'єктивною проблемою є і те, що не всім платникам-фізичним особам сповна відомі гарантії їх правового статусу, й у тому числі таке право як право на податкову знижку. Держава проводить на недостатньому рівні податково-інформаційну політику, адже багато механізмів, передбачених ПК України, є невідомими для громадян, або ж, якщо фізичні особи про них знають, то не розуміють як їх можна реалізувати.

Однак навіть за умови прогнозованого зростання у 2025 році надходжень до Державного бюджету України на 28% за рахунок підвищення ВЗ та ряду інших податків [31], держава все одно не може спрямувати ці кошти на реформування податкової системи, тому що основні видатки будуть спрямовані на сферу оборони та безпеки, що є обґрунтованим в умовах війни.

3.2. Вплив міжнародних стандартів, євроінтеграційного процесу та повномасштабного вторгнення на систему оподаткування фізичних осіб

З урахуванням того, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації, впровадження на території України правового режиму воєнного стану, а також офіційне надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС відбулось у 2022 році, у даному розділі вплив на податкове законодавство розглядатиметься починаючи саме із 2022 року.

Так, Україна як кандидат на членство в Євросоюзі повинна вжити і вже вживає ряд заходів задля гармонізації національного податкового законодавства із відповідним законодавством Союзу. Як зазначає О. Кувалдіна: «Україна стоїть на порозі змін, які торкнуться прямого та непрямого оподаткування, а також організації процесу адміністрування та контролю за сплатою податків. Для реалізації на практиці податкових заходів, необхідних для вступу до ЄС, Мінфін України, ДПС та Програма ЄС з підтримки України з управління державними фінансами (EU4PFM) у форматі робочих груп ведуть активну роботу над підготовкою законодавчої бази у сфері оподаткування та податкового адміністрування» [25]. Непряме оподаткування передбачає гармонізацію законів про ПДВ та акцизний податок задля гарантування приблизно однакових ставок цих податків в межах країн-учасниць ЄС. Пряме оподаткування стосується координації держав у сфері уникнення платниками податків так званого «подвійного оподаткування», а також недопущення обходу процесу сплати податків. У свою чергу, адміністративна співпраця – це співпраця податкових інституцій держав-учасниць ЄС шляхом обміну інформацією та взаємодопомоги у стягненні несплачених податків [19].

Події 2022 року стали ключовими для усіх подальших змін у системі оподаткування фізичних осіб в умовах широкомасштабної війни. Так, 15.03.2022 року ВРУ було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» №2120-IX. Ним було тимчасово, як зазначено у п.п. 69.14. Закону «...з 1 березня 2022 року до 31 грудня року, наступного за роком, у якому

буде припинено воєнний стан, скасовано плату за землю за земельні ділянки, що розташовані на територіях, де ведуться бойові дії, або на тимчасово окупованих територіях, або на територіях, які визначені відповідними ОВА як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди» [29]. Також п. 6 вищевказаного Закону було «звільнено від оподаткування ПДФО благодійну допомогу, яка надана благодійниками-фізичними особами на користь військовослужбовців, працівникам сил цивільного захисту та фізичним особам, що проживають (проживали) на території бойових дій, та/або які вимушено покинули такі місця внаслідок бойових дій» [29]. Окрім того, на період воєнного стану було припинено перебіг строків, визначених ПК України [6]. Також Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України» від 15.08.2022 року №2520-IX на період 2022-2023 років було звільнено від оподаткування ПДФО суми коштів, наданих іноземними державами громадянам України, які набули статусу тимчасового захисту у таких державах [30].

Зміни у оподаткуванні, які були впровадженні у 2023 році, є лише дотичними до податків, які сплачують фізичні особи у окремих випадках, визначених у розділі 2. Зокрема, основні новели стосуються ПДВ та акцизного податку. Був прийнятий Закон України «Про Митний тариф України» №2697-IX 19.10.2022 року, який впровадив новий Український класифікатор товарів ЗЕД, заснований на Гармонізованій системі опису та кодування товарів версії 2022 року і Комбінованій номенклатурі ЄС 2022 року. Також в рамках наближення до ставок ЄС, визначених у Директиві ЄС 2011/64/ЄС від 21.06.2011 року щодо структури та ставок акцизів на тютюнові вироби, окремими законами України було внесено деякі зміни, що передбачають «збільшення ставки акцизного податку на тютюнові вироби та рідини, що використовуються у електронних сигаретах» [36].

У 2024 році було продовжено дію пільги щодо неоподаткування ПДФО грошової допомоги, наданої іноземними державами громадянам України, які набули статусу тимчасового захисту, аж до останнього дня року (31 грудня), в якому буде припинено воєнний стан. До того ж, кошти, які вже отримані та будуть отримані фізичними особами-покупцями товарів українських виробників в рамках програми «Національний кешбек» протягом 2024-2025 року також не будуть оподатковуватись ані ПДФО, ані військовим збором через податкових агентів. Розширено перелік осіб, які можуть отримувати благодійну допомогу без її подальшого оподаткування, ними стали військовослужбовці, які зазнали поранення, контузії тощо, та члени сімей воїнів, що загинули (померли) через поранення, контузію чи каліцтво. Наприкінці 2024 року набув чинності Закон України №4015-IX, який передбачив зростання ставки ВЗ з 1,5% до 5%, у результаті чого з 01.12.2024 року податкові агенти обкладають доходи фізичних осіб ВЗ у розмірі 5%. Повернення до ставки 1,5% має відбутись 01 січня року, наступного за роком припинення воєнного стану [23].

У 2025 році у податкових агентів виникає обов'язок подавати щомісячний податковий розрахунок до ДПС щодо доходів фізичних осіб, а також сум утриманих із цих доходів податків, раніше був щоквартальний термін [35]. Передбачається подальше зростання акцизного податку на пальне, адже до 2028 року має бути встановлена ставка, передбачена Директивою Ради ЄС 2003/96/ЄС від 27.10.2003 року про реструктуризацію системи ЄС для оподаткування енергетичних продуктів та електроенергії [27].

Щодо міжнародних стандартів, то слід наголосити на тому, що Україна є підписанткою 71 міжнародної угоди (конвенції) про уникнення подвійного оподаткування, сторонами даних угод є фактично всі країни Європи, деякі країни Азії (КНР, Республіка Корея, Індія тощо), а також Канада, Сполучені Штати Америки, Велика Британія тощо [17].

Крім того, нашою державою ще у 2012 році було впроваджено Міжнародні стандарти фінансової звітності, якими безпосередньо і визначено порядок складання фінансової звітності [9]. Також у 2016 році Україна ініціювала

підготовку до запровадження «Плану дій для боротьби з розмиванням бази оподаткування і переміщенням прибутків за кордон (BEPS)», який має на меті усунення прогалин у міжнародному податковому регулюванні [24]. У рамках реалізації «Плану BEPS» Україна приєдналась до Багатосторонньої конвенції MLI, що в перспективі дало змогу одночасно внести зміни до чинних Конвенцій про уникнення подвійного оподаткування [37]. А вже у серпні 2022 року ДПС України приєдналася до «Багатосторонньої угоди CRS», яка спрямована на адаптування національного законодавства й діяльності контролюючих органів вимогам Загального стандарту звітності CRS. Задля цього 20.03.2023 року Верховна Рада України прийняла Закон України № 2970-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки», який набрав чинності 28.04.2023 року [39].

3.3. Шляхи вдосконалення правового регулювання оподаткування фізичних осіб в Україні

Для того, щоб подолати проблеми правового регулювання оподаткування фізичних осіб, які визначені у п. 3.1., потрібно, перш за все, удосконалити структуру ПК України, зробити його більш доступним та зрозумілим для платників податків, у яких відсутня профільна освіта у сфері обліку та оподаткування.

Задля формування вищого рівня податкової правосвідомості громадян та спонукання їх до неухильної сплати загальнообов'язкових зборів та платежів (податків), необхідно забезпечити максимальну прозорість податкової політики держави, організувати систематичні кампанії, у тому числі в соціальних мережах, щодо пояснення реальних причинно-наслідкових зв'язків та алгоритму перетворення податків, сплачених платниками, на те, що покращує рівень життя цих же платників податків. Також важливим є підвищення податкової свідомості фізичних осіб, починаючи ще зі школи. Як відомо, у рамках Нової української школи для учнів деяких загальноосвітніх шкіл почали впроваджуватись курси

фінансової грамотності. На мою думку, такий предмет має бути у кожному закладі середньої освіти, а також у межах цього предмету вчителям варто виділити окремий блок на вивчення загальних питань, що стосуються податків, яким чином вони впливають на державу та рівень якості життя людей.

Впровадження прогресивної шкали оподаткування вже передбачене у розпорядженні КМУ від 27 грудня 2023 року №1218-р «Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року» [20]. Однак цього ще недостатньо – важливо, щоб таке нововведення справді було реалізоване.

Не менш важливою політикою держави є створення ініціатив легалізації активів фізичних осіб у тіньовому секторі економіки. Україна вже мала досвід впровадження такої ініціативи протягом 2021-2023 року, однак цього все ще недостатньо, а нагальність впровадження таких ідей щоразу зростає. Створення даних кампаній буде користуватись попитом серед платників податків, адже узаконення доходів полягає у сплаті збору, що звільняє особу від сплати несплачених податків, а також від фінансової, адміністративної чи кримінальної відповідальності. До того ж, на перспективу повоєнного майбутнього України сплата фізичними особами таких зборів позитивно вплине на процеси відбудови, адже кошти будуть вкрай потрібними [21].

Висновки до розділу 3

1. Міжнародна співпраця, євроінтеграційний курс та російсько-українська війна здійснили неабиякий вплив на систему оподаткування фізичних осіб. У даному розділі описувалися найбільш вагомні зміни за останні роки. Так, задля наближення законодавства до положень ряду директив ЄС, був внесений ряд змін у ставки акцизного податку, ПДВ, змінено УКТ ЗЕД тощо. Планується змінити сталу відсоткову ставку ПДФО на прогресивну шкалу оподаткування таких доходів. Окрім того, протягом дії воєнного стану було внесено зміни до податку на землю – деякі землі наразі не є об'єктом оподаткування; скасовано перебіг строків, визначених податковим законодавством; розширено перелік доходів, які не оподатковуються ПДФО; зросла ставка ВЗ з 1,5% до 5% тощо.

2. Серед основних проблем в оподаткуванні фізичних осіб варто виокремити часті зміни норм ПК України, багато відсилань до інших юридичних норм та актів, складна термінологія законодавства, низький рівень податкової свідомості платників податків, їхнє постійне прагнення уникнути сплати податків, відсутність прогресивної шкали оподаткування доходів, вагома розбіжність податкової політики України із нормами права ЄС, що ускладнює процеси євроінтеграції та інші.

3. З метою подолання встановлених проблем в оподаткуванні фізичних осіб видається доцільним звернути увагу на наступні заходи: підвищення податкової культури серед фізичних осіб, починаючи ще зі школи; максимально прозора та ефективна діяльність ДПС України, Мінфіну та систематичне звітування перед платниками податків, роз'яснення процесів конвертації коштів із сум сплачених податків у покращення добробуту суспільства на прикладах, які втілюються у життя – в умовах війни дуже актуальним є взірець реального використання коштів платників податків у сфері оборони. Окрім того, з урахуванням не надто високого рівня податкової культури громадян, не менш важливим є впровадження ряду програм, які дадуть змогу легалізувати кошти та інші активи.

ВИСНОВКИ

1. Однією з основних ознак держави є наявність податкової системи. З урахуванням варіацій правових статусів платників податків, негласно виокремлюють та вирізняють окремі системи податків для кожної групи платників податків. Так, система оподаткування фізичних осіб-резидентів та нерезидентів складається із ряду загальнодержавних та місцевих податків. Загальнодержавні – це ПДФО, ВЗ, у деяких випадках ПДВ та акцизний податок. Місцевим податком є податок на майно, який складається із земельного податку, податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, а також транспортний податок (елемент «податку на розкіш»). Платниками цих податків можуть бути також і податкові агенти, наприклад роботодавець як податковий агент щомісячно сплачує ПДФО і ВЗ із заробітної плати працівника-фізичної особи.

2. На рівні нормативно-правових актів система оподаткування врегульовується як національними, так і міжнародними законодавчими актами. Важливе значення мають підзаконні акти, адже зазвичай вони врегульовують процеси, що стосуються оподаткування фізичних осіб, та тлумачать і інтерпретують певні норми податкового законодавства, нововведення, які періодично вводяться в дію під впливом процесів набуття Україною статусу кандидата у члени ЄС та повномасштабної російсько-української війни.

3. Хоча й система оподаткування фізичних осіб в Україні має деякі проблеми, війна є тим чинником, що сповільнює та ускладнює процеси їх вирішення та подолання. Тому перш за все, держава та платники податків мають належним чином координувати свої зусилля задля пришвидшення перемоги, зокрема й шляхом сплати податків, оскільки вони є основним джерелом наповнення Державного бюджету України, видатки з якого, починаючи з 2022 року, пріоритетно спрямовуються на сферу оборони та безпеки нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Військовий збір. URL:
https://zir.tax.gov.ua/docs/stavki/viysjkoviy_zbir.pdf (дата звернення: 27.01.2025).
2. Військовий збір 2025: хто і з яких доходів його має сплачувати. URL:
<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20250123-vijskovyj-zbir-2025-hto-i-z-yakuh-dohodiv-jogo-maye-splachuvaty/> (дата звернення: 27.01.2025).
3. Вінокуров Я. Добре забуте – нове. Уряд хоче повернути податки на доходи для багатих, але не знає як. URL:
<https://epravda.com.ua/publications/2024/01/23/709035/> (дата звернення: 27.01.2025).
4. Волощук М. Г., Матьола І. І., Карабін Т. О., Білаш О. В. Становлення та розвиток податкової системи України: монографія. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. 86 с. URL:
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/36756/1/Становленнята%20розвиток%20ПСУ.pdf> (дата звернення: 27.01.2025).
5. Граділь В. Є. Питання оподаткування зовнішньоекономічної діяльності. *Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету*. Тернопіль. 2021. Вип. 1. С. 47-48. URL:
<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/45593/1/%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%BB%D1%8C%20%D0%92.pdf> (дата звернення: 27.01.2025).
6. Даниленко Є. Топ-10 податкових змін на період воєнного часу. URL:
https://biz.ligazakon.net/analytics/210071_top-10-podatkovikh-zmn-na-perod-vonnogo-chasu (дата звернення: 27.01.2025).
7. Електронний кабінет: що змінилося за 3 роки? URL:
<https://news.dtkr.ua/accounting/automation/53800-elektronnii-kabinet-shho-zminilosia-za-3-roki> (дата звернення: 27.01.2025).

8. Елементи системи оподаткування. URL: https://studopedia.com.ua/1_63128_elementi-sistemi-Opodatkuvannya.html#google_vignette (дата звернення: 27.01.2025).
9. Запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності. URL: <https://mof.gov.ua/uk/zaprovadzhennja-mizhnarodnih-standartiv-finansovoi-zvitnosti> (дата звернення: 27.01.2025).
10. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.01.2025).
11. Костюченко Я. О. Правове регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: випускн. кваліф. роб. (проект). Київ, 2021. 61 с. URL: http://dp.knute.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6674/Kostiuchenko_2021_12.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 27.01.2025).
12. Кучеркова С. Окремі аспекти податку на доходи фізичних осіб. *Галицький економічний вісник*. 2021. Вип. 6 (73). С. 16-24. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 27.01.2025).
13. Лист ДФС України від 28.01.15 № 2444/7/99-99-17-04-01-17 «Про внесення змін до порядку адміністрування майнових податків». URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatki-ta-zbori/mistsevi-podatki/podatok-na-neruhome-mayno--/listi-dps/print-181821.html> (дата звернення: 27.01.2025).
14. Малярчук І. А. Платник податків як суб'єкт податкового права. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 356-361. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/64477> (дата звернення: 27.01.2025).
15. Матвійчук Н. М. Податкова система: конспект лекцій (електронне видання). Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 130 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23206/1/PS_kl.pdf (дата звернення: 27.01.2025).

16. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 року №4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 27.01.2025).

17. Міжнародні договори України про уникнення подвійного оподаткування. URL: https://mof.gov.ua/uk/international_agreements_of_ukraine_on_avoidance_double_taxation-543 (дата звернення: 27.01.2025).

18. Молодковець М. Тимчасово за кордоном. Що айтівцям потрібно знати про податкове резидентство. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/lawyers-about-tax-residency/> (дата звернення: 27.01.2025).

19. Наближення систем оподаткування: Шлях України до гармонізації з податковим законодавством ЄС та сучасні адміністративні практики. URL: <https://eu4pfm.com.ua/news/nablyzhennia-system-opodatkuvannia-shliakh-ukrainy-do-harmonizatsii-z-podatkovym-zakonodavstvom-yes-ta-suchasni-administratyvni-praktyku/?lang=uk> (дата звернення: 27.01.2025).

20. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення: 27.01.2025).

21. Одноразову добровільну декларацію можна подати до 01 березня 2023 року. URL: <https://cv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/657230.html> (дата звернення: 27.01.2025).

22. Пархоменко-Цироциянц С. Деякі аспекти правового статусу фізичних осіб-платників податків. *Юридичний вісник*. 2016. Вип. 1. С. 86-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2016_1_15 (дата звернення: 27.01.2025).

23. ПДФО та ВЗ: від підсумків 2024 року до змін 2025 року. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2024/december/issue-105/article-131483.html> (дата звернення: 27.01.2025).

24. План дій BEPS в Україні. URL: <https://bepsinua.bank.gov.ua/beps/> (дата звернення: 27.01.2025).

25. Податкова політика ЄС: які податкові новації необхідні для вступу до ЄС. URL: https://biz.ligazakon.net/news/220530_podatkova-poltika-s-yak-podatkov-novats-neobkhdn-dlya-vstupu-do-s (дата звернення: 27.01.2025).

26. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 року №2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 27.01.2025).

27. Податкові зміни-2025: на що звернути увагу платникам податків? URL: <https://news.dtki.ua/taxation/common/95123-podatkov-i-zmini-2025-na-shho-zvernuti-uvagu-platnikom-podatkov> (дата звернення: 27.01.2025).

28. Прибутковий податок (ПДФО) 2025. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/incometax/> (дата звернення: 27.01.2025).

29. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року №2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 27.01.2025).

30. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України: Закон України від 15.08.2022 №2520-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20#Text> (дата звернення: 27.01.2025).

31. Проєкт Державного бюджету-2025: основні характеристики та стратегічні пріоритети. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/09/Analiz-DBU-2025-1-chitannya.pdf> (дата звернення: 27.01.2025).

32. Про систему оподаткування: Закон України від 25.06.1991 року №1251-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-12/ed19940401#Text> (дата звернення: 27.01.2025).

33. Суб'єкт податку. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B1%27%D1%94%D0%BA%D1%82_%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D1%83 (дата звернення: 27.01.2025).

34. Терепя С. В. Правові підстави відповідальності за порушення податкового законодавства. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2024. Вип. 1 (14). С. 80-88. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/203/203> (дата звернення: 27.01.2025).

35. Топ-8 змін щодо ПДФО, ЄСВ, та військового збору з 1 січня. URL: https://buh.ligazakon.net/news/233143_top-8-zmn-shchodo-pdf-sv-ta-vyskovogo-zboru-z-1-schnya--dps (дата звернення: 27.01.2025).

36. ТОП-10 податкових змін і новацій 2023 року. URL: https://buh.ligazakon.net/news/216441_top-10-podatkovikh-zmn--novatsy-2023-roku (дата звернення: 27.01.2025).

37. Угода МЛІ щодо внесення змін до конвенцій про уникнення подвійного оподаткування: Які зміни очікуються? URL: <https://mof.gov.ua/uk/news/uhoda--shchodo-vnesennia-zmin-do-konventsii-pro-unyknnia-podviinoho-opodatkuvannia-iaki-zminy-ochikuiutsia-prezentatsiia> (дата звернення: 27.01.2025).

38. Хто та в яких випадках подає податкову декларацію про майновий стан і доходи? URL: <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/855959.html> (дата звернення: 27.01.2025).

39. CRS (Загальний стандарт звітності). URL: <https://mof.gov.ua/uk/crs-578> (дата звернення: 27.01.2025).